

Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2016 р.

Спіс крыніц

1. Караткевіч У. Дзікае паляванне караля Стаха: аповесць / Уладзімір Караткевіч. — Мінск: ГА. Беларускі фонд культуры, 2010. — 757 с.

Людміла Барушка

Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт

ДЗЕЯСЛОВЫ СА ЗНАЧЭННЕМ ІНТЭНСІЎНАСЦІ ПРАЦЯКАННЯ ДЗЕЯННЯ Ё МОВЕ «ПАЛЕСКАЙ ХРОНІКІ» ІВАНА МЕЛЕЖА

У сувязі з прагматыкай моўных знакаў у лінгвістычнай літаратуры шырока выкарыстоўваецца тэрмін «экспрэсія». На сённяшні дзень ён разумеецца дваіста: у «шырокім» і «вузкім» значэннях. Шырокае значэнне грунтуецца на паняццях выразнасці, не-нейтральнасці, на вылучэнні пэўнага зместу з шэрага іншых зместаў. Вузкае значэнне звязвае экспрэсію з паняццем інтэнсіўнасці [1]. Пры гэтым на ўвазе маецца «вельмі высокая альбо, наадварот, вельмі нізкая ступень праяўлення пэўнай рэальнай прыкметы» [2, с. 42].

Празмерная хуткасць працякання дзеяння або працэсу найбольш адэкватна выражаецца праз семы 'хутка' і 'павольна', 'марудна'. З семай 'хутка' ў мове твораў І. Мележа адзначаюцца наступныя дзеясловы:

адскочыць 'аддаліцца ад каго-, чаго-н. хутка, скокам': *Яна хацела глянуць і ў другі пакой, Галіны Іванаўны, але раптам зазвінеў званок, і яна спалохана адскочыла ад дзвярэй* [М-2, с. 12];

зіркаць 'хутка кідаць позірк на каго-, што-небудзь': *За гэтым [Ганна] узялася распытваць пра сям'ю. Перш пра дзяўчынку, што хілілася над сталом, — як завуць, як вучыцца, пахваліла: відно адразу, што старатлівая. Пацікавілася пра хлопца на прыпеку, пра тых, што зіркалі з печы* [М-2, с. 233];

мітусіцца 'хутка, мітусліва рухацца': *Лёва быў перапоўнен энергіяй. Можна, пачаў бы мітусіцца, кідацца па пакоі, спрацацца задзірыста з маці, але*

адразу вясёлым, гарэзным позіркам трапіў на наважанага іх кватаранта [М-3, с. 196];

падляцець ‘хутка наблізіцца’: Пазней **падляцеў** яшчэ нехта. Апейка прыслухаўся да хуткіх крокаў: можа, да яго. Не, таксама да Харчава [М - 2, с. 188];

выветрыцца ‘хутка забыцца, знікнуць’: Усё, што было да гэтага, умомант **выветрылася** з душы [М-3, с. 224];

зматвацца ‘хутка, спешна знікаць, пакідаць якое-небудзь месца’: Ганна адказала спакойна, дзёрзка: — Чаго ж, зразумела. — Ну дак **зматвайся** [М-1, с. 52];

шухнуць ‘хутка з’ехаць’: У гэтай парадзelay каламуці, што ўсё расступалася, вазок Башлыкова **шухнуў** цераз масток над Тур’ёю, паплыў па шляху паўз Глінішчы [М-2, с. 118].

З семай ‘марудна’, ‘павольна’ вылучаюцца наступныя дзеясловы:

дацягціся ‘павольна, з цяжкасцю дайсці, дабрацца да якога-небудзь месца’: «Курган», — здагадаўся Апейка; самога кургана не было відаць: выбелены снегам, зліваўся з навакольнай шэранню. «Скора ўжэ дома... **Дацягліся...**» [М-3, с. 185];

дыбаць ‘ісці марудна, размерна і важна’: Яна[Ганна] адзначыла: Чарнаштан **дыбаў** ззаду ўсіх, уткнуўшыся позіркам кудысьці ў зямлю, вінавата прыгорблены... [М-3, с. 31];

клыпаць ‘марудна ісці’: Цяпер ужо доўга маўчалі. Конь цяпер не бег — **клыпаў** цярпліва свежым снегам [М-3, с. 156];

паплыць ‘пачаць павольна, плаўна перамяшчацца, рухацца’: Ён завярнуў каня, тузануў лейцамі. Вазок лёгка, нячутна **паплыў** да шляху, перацяў шлях [М-3, с. 218];

пацёгціся ‘павольна, з цяжкасцю пайсці’: Невясёлы, адзінокі і, як мала хто ў свеце, няшчасны, **пацёгся** ён [Валодзька] дамоў, **пацёгся** цераз бульбоўнік, цераз агароды, толькі б нікога не сустракаць, нікога не бачыць!.. [М-1, с.21];

плесціся ‘павольна ісці, ледзь перастаўляючы ногі’: [Башлыкоў да Апейкі] — *Трэба людзей падымаць, — прамовіў як канчатковае. — А не плесціся ў хвасце* [М-3, с. 91].

Такім чынам, дзеясловы са значэннем інтэнсіўнасці працякання дзеяння або працэсу ў мове «Палескай хронікі» І. Мележа выражаюцца праз семы ‘хутка’ і ‘павольна’, ‘марудна’. Такія дзеясловы валодаюць экспрэсіўнасцю і адрозніваюцца ад стылістычна нейтральных адпаведнікаў тым, што не проста называюць дзеянне, але і выклікаюць яго наглядна-пачуццёвае ўспрымання, чым у сваю чаргу і дапамагаюць аўтару найбольш поўна, яскрава і дакладна апісаць дзеянне, якое выконваюць героі твора, перадаць іх настрой, змены ў паводзінах.

Спіс крыніц

М-1 — Мележ, І. Збор твораў: у 10-ці т. — Мінск: Маст. літ., 1983. — Т. 5: Людзі на балоце: раман з «Палескай хронікі». — 398 с.

М-2 — Мележ, І. Збор твораў: у 10-ці т. — Мінск: Маст. літ., 1983. — Т. 6: Подых навалініцы: раман з «Палескай хронікі». — Мінск: Маст. літ., 1983. — 697 с., іл.

М-3 — Мележ, І. Збор твораў: у 10-ці т. — Мінск: Маст. літ., 1983. — Т. 7: Завеі, снежань: раман з «Палескай хронікі». — Мінск: Маст. літ., 1983. — 558 с., іл.

Літаратура

1. Балли Ш. Французская стилистика: пер. с франц. / Ш. Балли. — 2-е изд., стереотипное. — М.: Эдиториал УРСС, 2001. — 392 с.
2. Лукьянова Н. Экспрессивная лексика разговорного употребления (проблемы семантики) / Н.А. Лукьянова. — Новосибирск: Наука, 1986. — 230 с.

Яна Босак

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

СЛОВОТВІРНА СИНОНІМІЯ НАЗВ ОСІБ (НА МАТЕРІАЛАХ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ЛІНГВІСТИЧНОГО КОРПУСУ)

У зв’язку з продовженням процесу кодифікації української літературної мови в нашому мовознавстві є проблема розрізнення явищ словотвірної